

ELS AUTOS I ELS ACTES (i III) LES ACTUACIONS. EL PROCÉS

per Oriol OLEART I PIQUET

Professor del Departament d'Història del Dret de la Universitat Autònoma de Barcelona

El terme castellà «autos» com a 'conjunt de documents que conformen el procediment'¹ apareix en alguns diccionaris² sota diverses formes que mantenen el grup —ut—, i ja hem vist que en català no es conserva sinó el grup —ct—.³

¿Hem de cercar un equivalent català, d'aquell terme que s'acosti al model foraster (*actes*, per exemple) o bé hem d'apartar-nos-en i cercar una solució (com ara *procés*, *actuacions*) que puguem trobar en els textos específics de la nostra tradició en matèria jurídica?

Joan Coromines⁴ ja es va ocupar de quina n'havia de ser l'equivalència catalana. Després de plantejar la qüestió, i d'explicar que «autos» prové d'una pronúncia vulgar castellana d'«actos» (del llatí *acta*, 'coses obrades, tractades'), va analitzar els possibles termes que poden substituir la incorrecció: *els actes* (massa genèric i massa carregat de sentits); *els atestats* (és un tipus d'escriptura concreta/en pot formar part); *els protocols* (*les actes*) (fóra viable, però caldria ampliar-ne el significat ja que tenen un ús distint); *el trasllat* (*els trasllats*, *els trellats*) (solen ser còpies/en contenen els originals). S'inclina per *les actua-*

1. Vegeu les definicions que en donen els diccionaris esmentats a la nota 3 de la primera part d'aquest treball, *Revista de Llengua i Dret* 4, novembre de 1984, ps. 111-112.

2. Vegeu, entre d'altres, el Labèrnia, s.v. 'autos'; *Diccionario de la Lengua castellana con la correspondencia catalana*, 4 vols., Barcelona (s.a.) que n'indica com a equivalents 'autes' (i *procés* !); CARETA I VIDAL, A.; *Diccionari de Barbrismes*, Barcelona 1910, s.v. 'autos', que n'indica 'auts' com a correcta: ROVIRA I VIRGILI, A.; *Diccionari català-castellà & castellà-català*, Barcelona 1923, s.v. 'autos' (cast.), que n'indica 'autes'; FOLCH I CAPDEVILA, R. / SERRALLONGA I GUASCH, L.; *Vocabulari jurídic català*, Barcelona 1934, s.v. 'auts'.

3. Vegeu les consideracions fetes sobre aquest punt en la primera part del present treball, *Revista de Llengua i Dret* 4, novembre de 1984, p. 113.

4. «Autos ?», en *Lleures i converses d'un fildleg*, Barcelona (Club Editor), 1971 ps. 25-27.

cions, tot i que se sol aplicar més aviat a les diligències, però també s'hi arribaria amb una lleu ampliació de sentit. No fóra gens forçat de dir: *així consta en les actuacions, porteu-me les actuacions, no trobem on s'han posat les actuacions*.

Els diccionaris Fabra, de l'Enciclopèdia i el DECLC⁵ recullen aquesta darrera acepció del terme *actuacions*. En canvi, l'Alcover/Moll hi dóna el sentit dels actes o passos que es fan en un procediment judicial.

En la documentació hi ha d'altres mots que potser poden coexistir al costat de *les actuacions*. Estic pensant en algunes de les paraules que servien per a designar l'*iter* (el camí) del procediment que regia tots els passos de la contesa o litigi per a administrar justícia, i en els mots mateixos que designen el litigi. Així trobem: plet,⁶ procés,⁷ causa,⁸ negoci,⁹ qüestió.¹⁰

5. I,41a12-17.

6. Vegeu: *Usatges de Barcelona i Commemoracions de Pere Albert* [des d'ara *Usatges*], ed. J. Rovira i Ermengol, Barcelona (ed. Barcino), 1933; usatges 3 (ps. 207-8), 24 (p. 213), 26 (p. 213), 28 (p. 214), 84 (p. 229), 92 (p. 232), 126 (p. 241), 129 (p. 241), 143 (p. 247), 144 (ps. 247-8), 148 (p. 249), 156 (p. 251).

Ordinacions fetes en cort per tota Catalunya y les illes de Mallorca, Ibiça y Menorca [Brocà, G. M. de], en «Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans», I (1907), ps. 269-270.

Consolat de Mar [des d'ara *Consolat*], 3 vols., ed. F. Valls i Taverner, Barcelona 1930-33; I, p. 125; II, ps. 42, 45 i 58.

CADC [remeto a les notes 2 i 5 de la segona part d'aquest treball]; Pere II: I,1,48 (Barcelona, 1283); Alfons: I,1,50 (Montsó, 1289); Jaume II: I,1,51 (Barcelona, 1299) i I,7,7 (Lleida, 1301); Alfons III: I,7,7 (Montblanc, 1333); Ferran II: I,1,24 (Barcelona, 1481); Carles: I,4,13 (Barcelona, 1520).

Arxiu de la Corona d'Aragó [des d'ara ACA], Generalitat, 1086, f. 66 (§ 236) i 77 (§ 263) [1542].

PONS I GURI, J. M. *x Ordinacions processals del Vescomtat de Cabrera (Anys 1392 i 1520)* [des d'ara *Ordinacions*] en la «Circular» de l'«Archivo histórico y museo Fidel Fita» (Arenys de Mar), núm. 13 (maig 1962), ps. 60-77; ps. 65, 66, 67, 72 [1392] i 75-76 [1520].

Furs de València [des d'ara *Furs*], ed. G. Colon / A. Garcia, Barcelona 1970 i ss., I; pròleg, IV i V (Pere II, València, 1358); I; I,3,61 (Pere II, 1371), i passim.

7. *Consuetudines Dertosae* (edició facsímil) Tarragona 1972, f. 27. I també la citació que en fa el DECLC, I, 40b24-30.

Consolat, II, ps. 41-45 (passim), 83 i 95.

Ordinacions [1392], ps. 69 i 73.

CADC [els títols complets] I,3,19; I,3,20; I,3,22; I,3,32. De disposicions que hi fan referència, n'hi ha un reguitzell. Valguin com a mostra: Jaume II: I,1,51 (Barcelona, 1311); Alfons III: I,1,68 (Montblanc, 1333); Pere III: II,9,18 (pragmàtica, València, 1346), I,3,10 (Perpinyà, 1351); I,7,7, (Montsó, 1363); Joan I: II,3,1 (sentència, Barcelona, 1392); Ferran I: I,1,45 (Barcelona, 1413); Ferran II: I,3,2 (Barcelona, 1481), I,3,2 i I,3,14 (Barcelona, 1493), I,3,21 (Barcelona, 1503), I,1,40, I,3,19 i I,3,21 (Montsó, 1510); Carles: I,3,14, I,4,9 i I,7,10 (Montsó, 1542); Felip, lloctinent: I,1,44, I,3,21, I,3,26 i I,7,9 (Montsó, 1547); Felip: I,1,21 i I,3,14 (Montsó, 1585); Felip II: I,1,28 (Barcelona, 1599); Felip: I,1,47 (Barcelona, 1702).

ACA, Generalitat, 1086, f. 63 (§ 227), 74 v°-75 (§ 256) i 78 (§ 267) [1542].

Podem suposar que, en un principi, aquests termes designaven el fet de la discussió, la causa de la reclamació per la via judicial, i, especialment, tot el conjunt de passos, en sentit global, tot l'iter judicial, com encara el designen actualment. Però, amb el temps i amb l'evolució dels principis que regien l'administració de justícia (entre d'altres, la necessitat que quedés una prova documental del que s'havia fet), es degueren anar identificant, d'una banda, l'iter processal (tots i cada un dels passos que conformen el procés) i, de l'altra, el suport documental —que cada cop era més necessari—, que no era altra cosa que el reflex material de les actuacions processals fetes, fins al punt que el mateix mot acabà designant tant el procés com la documentació. Així, al costat de: «Car sovint se esdevé, per ineptitud de la demanda molts processos ésser anul·lats...» (CADC, I, 3, 10, Pere III, Perpinyà, 1351) i de «...la qual [caució] serà admesa per ydonea, per fer dita executió, encara que en lo *procés* de la executió se supplicàs de alguna provisió...» (I, 7, 10, Carles, Montsó, 1542), trobem força casos en què el mot *procés* és emprat per a designar la documentació del plet.

ACA, Cancelleria Reial, Processos, 45, f. 143 vº, 177 i 222 [1542].

El cavaller i l'alcavota [des d'ara *El cavaller...*], ed. J. RIERA I SANS, Barcelona 1973; ps. 136 i 233-34.

8. Si dèiem a la nota anterior que n'hi havia força casos, de *causa*, encara en trobem més. A tall d'exemple:

Usatges, usatge 88 (p. 230), 144 (p. 248) i 156 (p. 251).

Consolat, II, ps. 80, 83, 86-88, 104-5; III, ps. 58-59.

Ordinacions [1392], f. 69 i 72.

El cavaller..., p. 233.

Furs, I: I,3,25 (Carles, Montsó, 1537).

ACA, Cancelleria Reial, Processos, 45, f. 213 vº, 216, 217 vº, 219 vº i 222.

BOSCH, *Summari, índex o epitome dels admirables y nobilitssims títols de honor de Catalunya, Rosselló i Cerdanya* [Des d'ara Sumari], Perpinyà 1628 [N'hi ha una edició anastàtica, Barcelona-Sueca 1974], f. 103, 151, 184, 272-73, 527-29.

CADC, I,3,7; I,3,8; I,3,13; I,3,23; I,3,26; I,3,27; I,3,29; I,4,8; I,4,9; I,7,5; I,7,6; I,7,7; I,7,9 [els títols complets]; Jaume I: III,1,8 (Barcelona, 1251); Pere II: I,3,2 (Barcelona, 1283); Alfons: I,1,50 (Montsó, 1289); Alfons III: I,7,7 (Montblanc, 1333); Pere III: I,1,51 (Perpinyà, 1351); Ferran I: I,1,51 (Barcelona, 1413); Maria, lloctinent: I,3,2 i I,1,44 (Barcelona, 1422); Ferran II: II,4,3 (pragmàtica, Barcelona, 1479); I,3,2 i III,1,12 (Barcelona, 1481); I,3,14, I,1,28, I,1,31 i I,3,26 (Barcelona, 1493); I,1,32, I,1,45 i I,2,45 (Barcelona, 1503); I,1,28, I,3,1, I,3,21 i I,9,32 (Montsó, 1510); Germana, lloctinent: I,1,28 (Montsó, 1512); Carles: I,1,60 (Barcelona, 1520); II,3,3 (pragmàtica, Barcelona, 1520); I,1,60 i I,3,2 (Montsó, 1534); I,1,27, I,1,40 i I,3,19 (Montsó, 1542); Felip, lloctinent: I,2,4, I,7,3, I,9,1 i I,1,67 (Montsó, 1547); Carles: I,1,41 i I,3,4 (Montsó, 1553); Felip: I,1,27, I,1,28, I,1,31, I,1,60, I,3,4 i I,3,5 (Barcelona, 1564); I,2,12, I,3,12, I,3,14, I,3,19, I,1,28 i I,1,41 (Montsó, 1585); Felip II: I,1,28, I,1,30, I,1,31, I,1,44, I,1,51, I,1,60 (Barcelona, 1599); Felip: I,1,28 i I,1,74 (Barcelona, 1702).

9. CADC, Pere III: I,1,41 (Cervera, 1359); Alfons IV: I,3,7 (Barcelona, 1432); Ferran II: I,3,14 (Barcelona, 1493); Felip: I,1,29 (Barcelona, 1564), I,3,24 (Montsó, 1585).

10. Vegeu les citacions d'Alfons IV i de Felip (1564) de la nota anterior.

Alguns d'aquests exemples són:

...Item en lo cars que les parts o alguna de aquelles haurà respost als dits capítols o articles migensant sagrament, sia de continent atorgada e dada còpia de aquells e de les respostes e de tot lo *procés* a quiscuna de les parts qui haver la volran...¹¹

...Los notaris, o scrivans de la cort nostra, o del primogènit nostre [...] per cascuna carta del *procés* original¹² de menor forma tres diners, e de major forma cinc diners de cascuna part [...] tantsolament puxan rebre... (I, 4, 9, Pere III, Montsó, 1363).

...statuim, e ordenam, que de qualsevol causa menor de vint liuras no faça *procés* algú, sinó tantsolament de la citatió, demanda, articles, testimonis, e sentència. (I, 3, 1, Ferran II, Barcelona, 1493).¹³

...Per proveir a la custòdia dels *processos* de la reial Audiència, vist quants se'n perden a gran dany de la cosa pública del present Principat, statuim, e ordenam ab aprovatió, e consentiment de la present cort, que morint algun scrivà de manament, los *processos* de las causas finidas sien recondits en un archiu, del qual tingan las claus los priors dels scrivans de manament, a fi que tots temps que los dits *processos* seran demanats per aquells de qui serà interès, se'n puga haver rahó... (I, 3, 32, Ferran II, Barcelona, 1503).

...per los quals deputats sien fetas fabricar dues salas sufficientes, de bona largària, y amplària, per tenir la dita audiència, y consell, e los scrivans dels *processos*¹⁴ hajan de estar, y scriure en la sala gran del dit palau per sos trasts, segons los seran assignats, tenint allí sos *processos* ab armaris, o caxas, per açò per ells faedoras a lurs despesas... (I, 1, 27, Carles, Montsó, 1542).

11. *Ordinacions* [1392], f. 69.

12. És força corrent de trobar en la documentació el terme 'procés original' (o el seu equivalent llatí *originale processus*), i quan es tracta d'una còpia, se sol denominar 'còpia del procés original...'

13. El mateix monarca, a Montsó, 1510 féu la següent constitució per proveir a la conservació dels processos de cort: «Statuim, e ordenam, que los *processos* familiars de las corts presents, passadas, e esdevenidoras sien recondits en los archius, ço és, lo del braç eclesiàstic en lo archiu de la església de Tarragona, lo del braç militar en la casa de la Deputatió, e lo del braç reyal en la casa de la ciutat de Barcelona; e que los scrivans no sien pagats de remuneració alguna, fins hajan posats los dits *processos* en los dits locs. E si *processos* antics, o altrás scripturas, o actes de corts se trobaran en favor dels dits staments, sie procurat de haver aquells per los deputats, e sien reposats en dits locs, satisfets primer los notaris, si doncs no seran estats ja satisfets, o remunerats.»

14. També I,3,19 (Ferran II, Montsó, 1510) i 'notari del procés' (I,3,20, Ferran II, Barcelona, 1503). Al costat d'aquestes formes trobem 'escrivà de la causa': I,3,18 (Ferran II, Barcelona, 1493, i Felip, Barcelona, 1564).

...atès y considerat que lo dit deute és de temps del cathòlic rey don Ferrando segon, de digne recort, avi de sa magestat, y consta en lo *procés* lo dit cathòlic rey haver evacuades moltes peccúnies dels emoluments de dit offici...¹⁵

...no consent, ans expressament y dissent, requerint la present protesta-ció o dissentiment ésser continuada e continuat en lo *procés* de la cort convocada de present...¹⁶

...de que moltes vegadas se produexen *processos* de la causa primitiva de mil fullas, y axí... (I, 4, 9, Felip, lloctinent, Montsó, 1547).¹⁷

...Més avant statuim, y ordenam ab loatió, y approbatió de la present cort, que los *processos* originals, axí de causas civils, com criminals, de ací avant sien fets en forma de full complit, y no en quart de full, y... (I, 4, 9, Felip, Montsó, 1585).¹⁸

...statuim y ordenam ab loatió y approbatió de la present cort, que lo notari [...] haja, y sia obligat ha restituir, y tornar encontinent los *processos*, y actes originals que per les parts li seran stats donats per la causa de la contentió, sens fer-se pagar salari de còpia, ni altra cosa alguna per custòdia, sots pena de privatió de son offici. (I, 3, 4, Felip II, Barcelona, 1599).

...y que lo protonotari de vostra magestat, dins lo termini de dos, o tres mesos, entregue còpia del *procés*, y de las constitucions... (I, 1, 40, Felip, Barcelona, 1702).

...lo metropolità de Tarragona [...] elegí per procuradors seus al ardiaca major de la seu de Tarragona Raphel D'Olms, y a Bernat Mu-nyoz [...] com tot consta en lo *procés* de dit concili provincial...¹⁹

Veiem que tot i les alternances d'ús, el terme *procés* és força adequat per a substituir el barbarisme «autos», al costat, és clar, del terme *actuacions*.²⁰

Hi ha algunes expressions que contenen el terme «autos». («constar en autos», «la noche de autos», «arrastrar los autos») per a les quals no hem

15. ACA, Generalitat, 1086, f. 67, § 237 [1542] (també f. 36 vº). Vegeu: ACA, Generalitat, 1022, f. 4vº-5 [1542].

16. ACA, Cancelleria Reial, Processos, 45, f. 32 [1542] (també f. 36 vº i 222). Trobem també la fórmula '...sia insertada en lo *procés* comú...' (*Ibidem*, f. 143 vº, i pàssim).

17. De la mateixa cort: I,7,9.

18. Del mateix monarca a la mateixa cort: I,3,9 i I,3,19.

19. BOSCH, *Summari*, f. 103.

20. Amb tot, cal tenir presents també les formes que usen correntment alguns professionals, i que responen a la denominació de l'estadi processal en què es troben les actuacions. Així: *Ja han clos el sumari, Encara no he rebut les diligències [prèvies]*, etcètera.

de recórrer a una traducció literal, sinó a les fórmules que ja volien dir això mateix.

Pel que fa a la primera d'aquestes expressions, en podem dir *constar en les actuacions, constar en el procés*. Si l'expressió es feia servir en el sentit de 'considerant tot el que hi consta', també podríem recórrer a: *els mèrits del procés atesos, o atesos els mèrits del procés*.²¹

La segona pot ser substituïda per un gir molt més simple i més entenedor: *la nit dels fets*.

Per a la tercera, podem recórrer també a una expressió que trobem en la documentació històrica: *avocar la causa*.²²

21. Vegeu: ACA, Generalitat, 1077, f. 1 vº [1520]; ACA, Generalitat, 1078, f. 6 [1529]; ACA, Generalitat, 1086, f. 38 vº [1542] (i CADC, II,9,1, Carles, pragmàtica, Montsó, 1542); ACA, Cancelleria Reial, *Vària*, 18, f. 2 [1599].

22. Vegeu tot el títol que les CADC dediquen a «Evocations de causas en la royal Audiència» (I,3,7). També: I,1,22 (Carles, Montsó, 1542); ACA, Generalitat, 1022, f. 4 [1542]. És curiós que mai no apareix «avocar el procés» (el que s'avoca és la *causa*, en matèria de jurisdiccions) i gairebé mai no s'usa el terme *causa* com a equivalent de *procés, actuacions* en sentit material.